

معرفی کتب معتبر علمای شیعه

- ۱ -

کتاب کافی

و ... با توسل به قیاس و استحسان ، احکامی را عنوان میکردند ، شیعه از سرچشمه گوارای علوم خاندان رسالت سیراب میشد ، طومارها از روایات پر میشد و جزوه ها و کتابها تدوین میگشت و صدای صادق آل محمد (ص) بگوش میرسید که :

«احتفظوا بکتبکم فانکم سوف تحتاجون الیها» (۱) در حفظ کتابهایتان بکوشید که بدانها نیازمند خواهید شد . و بدین طریق دائرةالمعارفی در طی ۲۵۰ سال بی‌ریزی گردید که در آن مسائل مربوط به شرایط مختلف وزمانهای متفاوت طرح و رسیدگی شده بود . صدها جزوه و کتاب ، مواد اولیه این دائرةالمعارف عظیم را تشکیل میداد . ولی طبعاً این مجموعه بزرگ منظم نبود و شاید کمتر اتفاق می‌افتاد که چند روایت متوالی مربوط به یک موضوع باشد . ازینرو دانشمندان شیعه در صدد تنظیم روایات برآمدند و تا آنجا که طاقت بشری اجازه میدهد در ضبط و تحقیق و جرح و تعدیل احادیث کوشیدند و کتابهای منظمی که روایات هر موضوع را در یکجا گرد آورده در اختیار شیعه گذاشتند .

شش تن از کسانی که در این راه زحمت کشیدند بیش از دیگران شهرت یافتند و کتابهایشان بیش از سایر کتب مورد توجه قرار گرفت . جالب اینکه نام هرشش تن محمد است :

- ۱- محمد بن یعقوب الکلینی . صاحب کافی . متوفی ۳۲۹ هـ ق .
- ۲- محمد بن حسین بن موسی بن بابویه ، معروف به شیخ صدوق ، صاحب من لایحضره الفقیه متوفای ۳۸۱ هـ ق .
- ۳- محمد بن الحسن بن علی الطوسی ، معروف به

بدون مبالغه و اغراق ، شیعه خوشبخت ترین فرقه دینی است . دو قرن و نیم کم نیست . شیعه نزدیک به دو قرن و نیم با پیشوایان دست اول خود (ائمه علیهم‌السلام) ارتباط دائم و نزدیک و حضوری داشت در این مدت ، حکومتها جابجا شد ، پرچمها افراشته و سرنگون گشت و دورانهای مختلف پیش آمد و منقضی گردید .

از سختگیریهای خلیفه دوم درباره کتاب و حتی جمع‌آوری حدیث تا رونق علمی دوره هارون و مأمون . از رفت و پارسائی عمر بن عبدالعزیز تا ستمگری یزید و عبدالملک مروان و متوکل و بی‌بندوباری یزید بن عبدالملک ز ولید بن یزید و هارون . از خلافت امیرالمؤمنین و ولیعهدی امام رضا تا شهادت حضرت سیدالشهداء و حبس حضرت کاظم . از آزادی نسبی حضرت باقر و حضرت صادق تا محدودیت بسیاری از ائمه و تحت نظر بودن جانشینان حضرت رضا علیهم‌السلام . در طول این مدت جامعه اسلامی گاهی دستخوش جنگها و اختلافات بود و گاهی در صلح میزیست ، زمانی در فراخی نعمت بسر میبرد و روزگاری با فقر و قحطی دست بگریبان بود .

اینها و دهها مسأله دیگر که بواسطه زیور و شدن قوانین و آداب و رسوم در کشور های نو مسلمان ، و تماس تمدن های مختلف با یکدیگر ، همه و همه نیازمند احکامی بود که در دوره پیغمبر اکرم مورد ابتلاء مردم محسوب نمیشد . هر حادثه‌ای رنگ تازه‌ای به اجتماع میداد و احکامی باوضع جدید طلب میکرد و هر دسته‌ای به عالم مورد اطمینان خود مراجعه میکردند تا حکم جدید را بدست آورند .

در همانحال که ابوحنیفه و ابن ابی لیلی وقتاده

شیخ طوسی و شیخ الطایفه ، صاحب تهذیب و استبصار ۳۸۵- ۴۶۰ هـ ق .

این سه تن معروف به «محمدون ثلاثة اوائل» هستند.

۴- محمد بن الحسن بن علی عاملی ، معروف به شیخ حر عاملی . صاحب وسائل الشیعه (۱۱۰۴-۱۱۳۳ هـ ق .)

۵- محمد بن مرتضی الكاشانی ، معروف به فیض کاشانی ، صاحب وافی . متوفای ۱۰۹۱ هـ ق .

۶- محمد باقر بن محمد تقی المجلسی ، صاحب بحار الانوار ، ۱۰۳۷- ۱۱۱۰ هـ ق .

که معروف به «محمدون ثلاثة اواخر» اند . همانطور که پیداست کافی قدیمی ترین کتاب شیعه است که موضوعات مختلف عقائد ، اخلاق ، آداب و فقه در آن آمده است .

آنچه این کتاب را از کتاب های دیگر امتیاز میدهد این است که شیخ کلینی در زمان غیبت صغری میزیسته و مشکلات خود را میتوانسته است بتوسط نواب خاصه حضرت حجت (عجلاله فرجه الشریف) از آنحضرت بپرسد . و حتی باعتقاد بعضی از علماء این کتاب بنظر حضرت رسیده و درباره آن فرموده است : (۲) «کافی لشیعتنا» .

کتاب کافی مشتمل بر ۱۶۱۹۹ حدیث است (۳) و در طی بیست سال (۷۳۰۰ روز) تألیف شده است . (۴) و شیخ کلینی در این مدت (بنا به فرموده وحیده بهبهانی) (۵) از هیچ کوششی دریغ نورزیده ، و برای دسترسی به روایات مورد اعتماد به شهر های دور و نزدیک سفر کرده و با خبرگان حدیث تبادل نظر کرده است .

مقام علمی شیخ کلینی و رنجی که در تألیف این کتاب برده ، کافی را سرآمد تمام کتب شیعه ساخته است و علمای بزرگ امامیه آنرا بدین عنوان یاد کرده اند : (۶) شهید اول در اجازه نقل حدیث که به ابن خازن داده درباره کافی فرموده است :

«لم يعمل الامامية مثله» شیعه مانند آنرا نیاورده است .

محقق شانی در اجازه قاضی صفی الدین عیسی فرموده است «لم يعمل مثله ... وقد جمع هذا الكتاب من الاحادیث

الشرعية والاسرار الدينية مالا يوجد في غيره» مانند آن نیامده است ... و از روایات فقه و اسرار دین چیزهایی در این کتاب است که در غیر آن یافته نمیشود .

علامه مجلسی در مقدمه مرآت العقول فرموده است : «اضبط الاصول و اجمعها ، واحسن مؤلفات الفرقة الناجية واعظمها» کافی دقیق ترین مجموعه های حدیث و جامع ترین آنها و بهترین و بزرگترین تألیف شیعه است .

مولی محمد امین استرآبادی در کتاب الفوائد المدنیة فرموده است «وقد سمعنا عن مشايخنا و علمائنا لم يصف في الاسلام كتاب يوازيه او يدانيه» از استاتید و دانشمندان شنیدیم که مانند کافی در اسلام تصنیف نشده است . کافی از سه قسمت تشکیل شده است :

الف - اصول شامل :

۱- کتاب العقل والجهل .

۲- کتاب فضل العلم (باب ۲۲) .

۳- کتاب التوحيد (باب ۳۵) .

۴- کتاب الحجة (باب ۱۲۷) .

۵- کتاب الايمان والكفر (باب ۲۰۸) .

۶- کتاب الدعاء (باب ۶۰) .

۷- کتاب فضل القرآن (باب ۱۴) .

۸- کتاب العشرة (باب ۳۰) .

ب - فروع شامل :

۱- کتاب الطهارة (باب ۴۶) .

۲- کتاب الحيض (باب ۲۴) .

۳- کتاب الجنائز (باب ۹۵) .

۴- کتاب الصلاة (باب ۱۰۹) .

۵- کتاب الزكاة (باب ۹۰) .

۶- کتاب الصيام (باب ۸۳) .

۷- کتاب الحج (باب ۲۳۶) .

۸- کتاب الجهاد (باب ۳۲) .

۹- کتاب المعيشة (۱۵۹) .

۱۰- کتاب النكاح (۲۴۲) .

۱۱- کتاب العقیقة (باب ۳۸) .

۱۲- کتاب الطلاق (باب ۸۲) .

۱۳- کتاب العتق والتدبير والمكاتبة (باب ۱۹) .

۱۴ - کتاب المید (۱۷ باب) .
۱۵ - کتاب الذبائح (۱۵ باب) .
۱۶ - کتاب الاطعمه (۱۳۴ باب) .
۱۷ - کتاب الاشربه (۳۷ باب) .
۱۸ - کتاب الزی والتجمل (۶۹ باب) .
۱۹ - کتاب الدواجن (۱۳ باب) .
۲۰ - کتاب الوصایا (۳۹ باب) .
۲۱ - کتاب الموارث (۶۹ باب) .
۲۲ - کتاب الحدود (۶۳ باب) .
۲۳ - کتاب الديات (۵۶ باب) .
۲۴ - کتاب الشهادات (۲۳ باب) .
۲۵ - کتاب القضاء والاحکام (۱۹ باب) .
۲۶ - کتاب الايمان والنذور والكفارات (۱۸ باب) .

۱ - شیخ قاسم بن محمد جواد ، معروف به ابن
الوندی متوفای بعد از ۱۱۰۰ هـ ق . بنام : جامع الاحادیث
والاقوال .

۲ - شیخ علی بن محمد بن الحسن بن زین العابدین
الشهید الثاني ، متوفای ۱۱۰۴ بنام : الدر المنظوم من کلام
المعصوم .

۳ - میرداماد . متوفای ۱۰۴۰ بنام : الرواشح
السماویة فی شرح الاحادیث الامامیة .

۴ - مولی خلیل قزوینی . متوفای ۱۰۸۹ . بنام :
الشافی . (۹)

۵ - میرزا رفیع نائینی . متوفای ۱۰۸۲ .

۶ - ملاصدرا شیرازی . متوفای ۱۰۵۰ .

۷ - ملا محمد امین استرآبادی . متوفای ۱۰۳۶ .

۸ - ملا محمد صالح مازندرانی . متوفای ۱۰۸۰ .

۹ - شاه محمد اصطهباناتی ، که برای شاه سلطان
حسین صفوی تالیف کرده است . بنام : کشف الکافی .

۱۰ - علامه مجلسی . متوفای ۱۱۱۰ . بنام مرآة
العقول فی شرح اخبار آل الرسول .

۱۱ - محمد بن عبدعلی القطیفی ، از علمای اوائل
قرن سیزدهم . بنام : هدی العقول فی شرح احادیث الاصول .

۱۲ - فیض کاشانی . متوفای ۱۰۹۱ بنام : وافی .
حواشی و تعلیقات بسیاری نیز بر قسمتهای مختلف
این کتاب نوشته شده است . و بعضی از علماء حدیثی از آنرا
عنوان قراوه داده و شرح کرده اند . و محمد جعفر بن محمد
صفی ناعسی آنرا مختصر کرده است .

در باره رجال کافی نیز تحقیقات زیادی شده است که
شاید ذکر آنها ملال آور باشد .

تمام کافی دوبار و خصوص اصول کافی چندین
بار در ایران و هند چاپ شده است . چند سال پیش دوره
کافی در ۸ جلد (دو جلد اصول . پنج جلد فروع و یک جلد
روضه) در تهران با دقت زیادی چاپ شد .

از کارهای مفیدی که درباره این کتاب انجام شده
تهیه فهرستی برای اصول کافی است که مانند کشف الایات

ج - روضه که شامل مطالب مختلفی است و میتوان
آنرا یادداشتهای متفرقه شیخ کلینی از احادیث بشمار آورد .
این قسمت مشتمل بر ۵۹۷ حدیث است .

تمام بابها بجز عده معدودی دارای عنوان مناسب
است و بابهای فاقد عنوان بصورت (باب) یا «باب نادر» یا
«باب النوادر» آمده است .

در هر قسمت ، تا حد امکان ، بابها با رعایت ترتیب
تنظیم شده است . و حتی در هر باب ، روایات به ترتیب صحت
و وضوح آورده شده و روایات مبهم در آخر قرار داده
شده است . (۷)

با توجه به ابواب قسمتهای مختلف کافی معلوم میشود
که در حدود ۲۵۰۰ موضوع فقهی ، اخلاقی و اجتماعی در
این کتاب عظیم رسیدگی شده است . و اگر مشکلات آن
دوره و فقدان وسائل چاپ ، و فهرست کتب ، ارتباط سریع و
حمل و نقل و موانعی را که حکومتها برای شیعه ایجاد
میکردند در نظر آوریم عظمت و اهمیت کار مرحوم کلینی
بخوبی آشکار میشود .

شرحهای کافی :

بسیاری از علماء شیعه در صدد شرح تمام یا قسمتی
از کافی برآمده اند از جمله : (۸)

قرآن مجید، ہر جملہ ای را میتوان پیدا کرد، این کار بزرگ را آقای دکتر سید جواد مصطفوی مؤلف کتاب

یادداشتها:

- (۱) وسائل الشیعه کتاب شهادت .
- (۲) روضات الجنات ۵۵۳ .
- (۳) مقدمه دکتر محفوظ برکائی .
- (۴) رجال نجاشی چاپ هند ۲۶۶ .
- (۶۰۵) مقدمه دکتر محفوظ . مرآت العقول . الکنی و

اللقاب محدث قمی .

الكاشف نهج البلاغه انجام داده است ولی هنوز بچاپ نرسیده است .

- (۷) روضات الجنات ۵۵۳ .
- (۸) مقدمه دکتر محفوظ .
- (۹) همین عالم کافی را به فارسی ترجمه کرده است و بنام : الصافی نامیده است . ونیز محمدعلی الاردکانی معروف به نحوی شاگرد سید بحر العلوم رضوان الله علیه کافی را به فارسی ترجمه کرده است بنام : تحفة اولیاء .

شوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی